

Осіпенко Н.В.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

26 квітня 1986 року на Чорнобильській атомній електростанції сталася аварія, яка увійшла в історію як найбільша техногенна катастрофа за всю історію мирного атома. У ліквідації наслідків аварії були задіяні тисячі людей, багато з них отримали смертельну дозу опромінення, залишивши свої сім'ї без годувальників, багато – підірвали своє здоров'я і були змушені лікуватися все життя. Боротьба з катастрофою для осіб, які ліквідували її наслідки, плавно перейшла в боротьбу за власні права на соціальний захист. Отже, ця тема є надзвичайно актуальною в умовах сьогодення.

Підґрунтям для дослідження цієї тематики стали праці таких видатних учених: Г. Балюк, Н. Барановська, М. Іншин, Л. Малюга, В. Сушко, М. Тронько, В. Яценко, О. Ярошенко та ін. Як зазначає Л.Ю. Малюга, більшість пільг, соціальних та компенсаційних виплат, передбачених у чинному законодавстві, не виконують функції пом'якшення негативних наслідків економічних перетворень в Україні для найбільш соціально незахищених категорій населення, а запроваджуються, виходячи з політичних декларацій, і спрямовані на встановлення додаткових соціальних гарантій та преференцій для певних соціальних груп [1, с. 216]. Тому, постійний моніторинг стану соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, вирішення проблем, пов'язаних з реалізацією їх права на соціальний захист, а також удосконалення чинного законодавства потребує продовження наукового аналізу.

Формування системи правового регулювання соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи почалось практично одразу після катастрофи у відповідності з постановами союзного та республіканського урядів з метою захисту та надання допомоги потерпілим, в тому числі за ризик можливої

шкоди здоров'ю від радіаційного опромінення [2, с. 498]. Перші закони, що стосувалися ліквідації наслідків катастрофи і соціального захисту постраждалих, було прийнято лише у 1991 р. – Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

Основним законодавчим актом, який регулює порядок надання пільг для інвалідів та постраждалих від аварії на ЧАЕС є Закон «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [2]. Перелік, підстави та обсяги надання пільг залежать від категорії, до якої належать «чорнобильці» (насамперед, це категорії 1, 2, 3). Для всіх категорій осіб, які є ліквідаторами ЧАЕС передбачено насамперед медичні пільги, а саме: безоплатне придбання ліків за рецептами лікарів, безоплатне позачергове зубопротезування, першочергове обслуговування у лікувально-профілактичних закладах та аптеках, щорічне медичне обслуговування, диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів, лікування в спеціалізованих стаціонарах. Але більша частина цих пільг не має реального втілення в життя, зокрема, Уряд скасував першочергове щорічне безоплатне забезпечення санаторно-курортними путівками і путівками на відпочинок для другої та третьої категорії осіб, які ліквідували наслідки ЧАЕС [3].

Аналізуючи законодавство, за роки, що минули з часів катастрофи, в реальному житті ці пільги періодично зменшуються, потім частково повертаються, і знову зменшуються. І, на превеликий жаль, держава не виконує своїх зобов'язань у повній мірі, які закріплені у нормативно-правових актах, по відношенню до цієї категорії осіб. Крім вищезазначених, суспільний вимір чорнобильської проблеми має ще багато складових і, зокрема, проблему визначення статусу громадянина, певним чином дотичного до неї. За Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» в Україні існує статус учасника ліквідації наслідків аварії, переселенців, статус населення, що мешкає на забруднених територіях. Визначення статусу стало для багатьох великою

проблемою, а для когось – можливістю для зловживань. Держава взяла на себе на законодавчому рівні великий обсяг соціальних гарантій щодо різних категорій постраждалого населення, що, у свою чергу, потребує великих витрат. Однак незбалансованість потреби в коштах, розрахованих згідно із вказаним Законом призводить до суттєвого їх зменшення і такий дисбаланс призводить до значного зростання заборгованості. Такий стан фінансування призводить до того, що виплати компенсацій і надання пільг здійснюються із запізненням на 3-6 місяців, що викликає соціальну напругу серед постраждалого населення. Щороку 20-40% бюджетних видатків спрямовується на часткове погашення заборгованості із соціальних виплат, що склалась у попередні роки. Однак такий захід не вирішує зазначених проблем [4, с. 130]. На думку вчених, реалізувати весь обсяг покладених державою на себе обов'язків та прийнятих нормативних актів після виходу України зі складу Радянського Союзу було неможливим, так як на початку 90-х років минулого століття чорнобильські програми фінансувались безпосередньо за рахунок вітчизняного бюджету лише на 50-60%, а решта коштів надавалися із союзного бюджету. Плани фінансування до 1999 року включно не виконувались і тільки з 2000 р. фактичне фінансування стало близьким до планового, передбаченого держбюджетом, але значно меншим від законодавчо закріпленої потреби [5, с. 103].

Слід наголосити, що на сьогодні найгострішою проблемою для всіх постраждалих від ЧАЕС є фінансування медичних закладів, ліквідатори, вимушені купувати ліки за свої кошти. За останні роки витрати на соціальний захист громадян, які постраждали в наслідок чорнобильської катастрофи, тільки зменшується і це є негативною тенденцією. На жаль, зазначена категорія осіб і до сьогодні є однією із найвразливіших категорій. Вони через 34 роки після Чорнобильської катастрофи вимушені постійно відстоювати гарантії та пільги, боротися за своє право на пільгові перевезення

26 квітня 2018 року Президентом України Петром Порошенком був підписаний Указ «Про додаткові заходи з відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, із соціального захисту постраждалих осіб, безпечного поводження з радіоактивними відходами» [6]. Згідно з Указом

Кабмін мав створити умови для розвитку та відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення, у тому числі в рамках утвореного Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника. Уряду було доручено законодавчо врегулювати проблемні питання правового режиму територій, що зазнали радіоактивного забруднення, та розглянути доцільність подальшої дії встановлених обмежень і заборон на здійснення видів діяльності на таких територіях, а також забезпечити підтримку безпосередньо розвитку самого Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника через визначення особливостей його управління та функціонування.

Особливої уваги в Указі приділено заходам щодо соціального захисту постраждалих, внаслідок Чорнобильської катастрофи. Уряд повинен був вирішити питання з підвищення розміру пенсій щодо інвалідності для осіб з числа учасників ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС і пенсій у зв'язку із втратою годувальника з числа ліквідаторів. Але таке підвищення було вкрай незначним і не призвело до покращення рівня життя даної категорії осіб. Більш суттєве зростання пенсій відбулося для тих ліквідаторів ЧАЕС, що мають інвалідність.

Підводячи підсумки, слід встановити, що права та види соціального захисту, встановлені для постраждалих від катастрофи на ЧАЕС на законодавчому рівні не зазнають суттєвих змін вже багато років. Держава робить певні кроки для покращення соціального рівня життя даної категорії осіб, але ці кроки є незначними і їх введення не сприяє поліпшенню умов життя населення. Законодавча база цієї галузі потребує подальшої розробки положень про надання спеціальних пільг особам, які ліквідовували наслідки страшної катастрофи ціною власного здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Малюга Л.Ю. Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : монографія. Київ : «Хай-Тек Прес», 2013. 264 с.
2. Малюга Л.Ю. Деякі аспекти вдосконалення законодавства України щодо соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської

катастрофи. *Форум права*. 2011. № 3. С. 498–504. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_3_82

3. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Закон України від 28 лютого 1991 року № 796-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12>

4. Барановська Н.П. Суспільний вимір чорнобильської катастрофи. *Український історичний журнал*. 2006. № 2. С. 129–145.

5. Малюга Л. Ю. Соціальний захист інвалідів та постраждалих внаслідок катастрофи на ЧАЕС в Україні : навч. посіб. Київ : Алерта, 2016. 326 с.

6. Про додаткові заходи з відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, із соціального захисту постраждалих осіб, безпечного поводження з радіоактивними відходами. Указ Президента України від 5 липня 2018 року № 196/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196/2018>

Розвадовська А.О.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

НОВАЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ЯК УМОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Україна, проголосивши себе незалежною, правовою та демократичною державою, визнавши права і свободи людини змістом своєї діяльності на конституційному рівні, визначила соціальну спрямованість свого розвитку та визнала необхідність створення надійної й ефективної системи соціального захисту громадян [1, с. 8]. Крім того, забезпечення державою недискримінації окремих груп населення, в тому числі, шляхом залучення до освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, є важливою гарантією дотримання принципу рівності та конституційних положень, що стосуються права на освіту, передбаченого статтею 53 Конституції України [2]. Інклюзивна